

Pregledni rad

Primljeno: 23. rujna 2021.

<https://doi.org/10.20901/pm.60.1.06>

Prisila na slobodu – izlazak iz prirodnog stanja i stupanje u građansko stanje kao pravna dužnost u Kantovoj pravno-političkoj teoriji¹

KATARINA JUKIĆ

Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu

Sažetak

Ovim se radom razjašnjava odnos između Kantova poimanja slobode i pravne dužnosti napuštanja prirodnog stanja i stupanja u građansko stanje u njegovoj pravno-političkoj teoriji. U razlici spram etičkih, pravne su dužnosti one na čije ispunjenje pojedinac može biti prisiljen. Moment prisile važan je za ovaj rad jer je, prema Kantu, pravo uvijek povezano s ovlašću na prisilu. Ishodište je pravne dužnosti napuštanja prirodnog stanja inteligibilni posjed koji pojedincu pripada kao stečeno pravo već u prirodnom stanju. Pravo inteligibilnog posjeda, koje se odnosi na posjedovanje izvanjskih predmeta, ili posjedovanje neovisno od empirijskih uvjeta, podrazumijeva dužnost svih ostalih da se suzdrže od uporabe predmeta koje smo prvi zaposjeli, ali i moralnu ovlast prisile nad onim pojedincima koji to odbijaju učiniti. No, budući da u prirodnom stanju nema “zajedničkog suca”, odnosno javne vlasti koja provodi pravo putem općih zakona, prisila je proizvoljna i ovisi o partikularnim interpretacijama pravnih situacija. Proizvoljnost prisile podrazumijeva mogućnost da će sloboda pojedinca, koja se izvanjski očituje preko prava inteligibilnog posjeda, biti ugrožena. Iz tog razloga drugoga se može prisiliti da zajedno sa mnom stupi u građansko stanje, čime se pod istim uvjetima podvrgavamo javnoj zakonodavnoj vlasti, koja utvrđuje i osigurava ono što svakome pripada te tako predstavlja nužan uvjet punog ozbiljenja čovjekove slobode.

Cljučne riječi: Kant, pravna dužnost, inteligibilno posjedovanje, zakon dopuštanja, prirodno stanje

¹ Ovaj znanstveni članak rezultat je razrade diplomskog rada obranjenog na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu 2021. godine pod naslovom *Izlazak iz prirodnog stanja i stupanje u građansko stanje kao pravna dužnost u Kantovoj pravno-političkoj teoriji*.

Kantova *Metafizika čudoređa*, kao temeljno djelo njegova nauka o pravu i politici, predstavlja važnu prekretnicu u tradiciji teorije društvenog ili izvornog ugovora, uspostavljajući nužnost stvaranja građanskog stanja ne na temelju shvaćanja napuštanja prirodnog stanja kao razborite odluke koja omogućuje stvaranje uvjeta zaštite života ili vlasništva, već na apriornom temelju koji prokazuje nemogućnost očitovanja punine čovjekove slobode bez građanskog stanja (Herb i Ludwig, 1993, str. 284-289). Naime, kako će i biti pokazano u radu – zahtjev za uspostavom građanskog stanja proizlazi iz Kantova razumijevanja nužnosti prava inteligibilnog posjedovanja (posjedovanje neovisno o empirijskim uvjetima) za očitovanje čovjekove slobode jer bi bez takvog prava čovjek bio ovisan o predmetima svojeg htijenja, odnosno mogao bi ih posjedovati samo dok su u njegovom tjelesnom posjedovanju (Kant, 1999, str. 42). S obzirom na to da su, prema Kantu, pravo i prisila neodvojivi, u prirodnom stanju pravo na inteligibilno posjedovanje (tj. prisila koja mu je implicitna) može biti tek provizorno jer svatko može upotrijebiti prisilu, tvrdeći da je određeni predmet u njegovom inteligibilnom posjedu. Dakle, prirodno stanje onemogućava čovjeku potpuno očitovanje slobode htijenja, a svatko tko nastoji ostati u prirodnom stanju time predstavlja ugrozu slobodi drugih, što im daje moralno ovlaštenje da prisile tu osobu da s njima stupi u građansko stanje (*ibid.*, str. 51).

Ovim se radom, stoga, razjašnjava odnos između Kantova poimanja slobode i pravne dužnosti napuštanja prirodnog stanja i stupanja u građansko stanje u njegovoj pravno-političkoj teoriji. U skladu s tim ovaj će rad biti podijeljen na tri cjeline, od kojih će prva biti posvećena Kantovom shvaćanju čovjekove slobode i prava, odnosno dužnosti i prisile koje pravo podrazumijeva. Dalje, drugi dio rada zahtijeva razmatranje pojma prava inteligibilnog posjedovanja kao preduvjeta očitovanja punine čovjekove slobode, iz čega dalje proizlazi i Kantovo formuliranje napuštanja prirodnog stanja kao pravne dužnosti koja podrazumijeva prisilu, što će biti u fokusu treće cjeline.

1. Kantovo shvaćanje slobode i pravne dužnosti

Na tragu podjele *Metafizike čudoređa* na pravni i kreposni nauk, odnosno razlikovanja etike i prava,² Kant radi distinkciju između unutarnje slobode, koja se odnosi

² Obje grane predstavljaju “načine razumijevanja kako volja može ispuniti zahtjeve praktičnog uma” (Weinrib, 1992, str. 38). Osim toga, obje grane počivaju na principima koji se mogu apriorno spoznati kao obvezujući (Gregor, 1988, str. 758). Ovdje valja dodati da je značajan dio sekundarne literature na engleskom jeziku, tako da ću se u radu služiti vlastitim prijevodom na hrvatski jezik. Izvorni tekstovi, *Metafizika čudoređa* i *Pravno-politički spisi*, citiraju se prema hrvatskom prijevodu, uz nekoliko korekcija prijevoda koje sam smatrala nužnim za jasnije predočavanje Kantovih tvrdnji. Primjerice, prava u prirodnom stanju prevedena su kao “privremena prava”, dok ja rabim izraz “provizorna”, prema njemačkom izvornom tekstu u kojemu Kant

na čovjekovu unutarnju kreposnu ispravnost, i izvanjske slobode, koja se tiče nezbuđenog suživota s drugima.³ Unutarnja sloboda predstavlja moralno samozakonodavstvo i oslanja se na etičku ideju dužnosti koja se ne može nametnuti izvana, dok izvanjska sloboda znači očitovanje našega htijenja putem onih djelovanja “koja su u skladu s relevantnim zakonima izvanjske slobode”, a za čije poštivanje može postojati i druga pobuda osim same ideje dužnosti (Flikschuh, 2010, str. 60). Pravne su dužnosti istovremeno i etičke, ali etika sadrži i određene dužnosti koje nisu pravne, kao što je, primjerice, težnja za vlastitim savršenstvom i promicanje blaženstva drugih. Međutim, pravo podrazumijeva zakonodavstvo drukčije od onoga koje se veže uz etiku. Naime, svako se zakonodavstvo sastoji od dva elementa – zakona i pobude, a potonja predstavlja razlikovni element (Vujeva, 2017, str. 243-244). U slučaju etičkog zakonodavstva sama ideja moralnog zakona, odnosno dužnost, dostatna je pobuda, dok su pobude koje se vežu uz pravno zakonodavstvo različite (Kant, 1999, str. 16-18). Strah od kazne jedan je od primjera takvih pobuda. Dakle, u razlici spram etičkih, distinktivno je za pravne dužnosti da “njihov pravni karakter proizlazi iz činjenice da pravni zakoni očituju samo izvanjsku prisilu, tj. da motivi zbog kojih se ispunjavaju pravne dužnosti moraju ostati nevažni” (Vujeva, 2017, str. 244). Kantovim riječima: “Zakonodavstvo koje neko djelovanje čini dužnošću i tu dužnost ujedno pobudom jest etičko. A zakonodavstvo čiji zakon to ne uključuje, te dakle dopušta neku drugu pobudu osim ideje same dužnosti, jest pravno” (1999, str. 16). Održati obećanje, Kant nastavlja imajući na umu primarno ugovornu obvezu, stoga predstavlja pravnu dužnost na čije ispunjenje pojedinac može biti prisiljen (*ibid.*, str. 17-18). Ta je dužnost istovremeno i kreposna jer pojedinac može ispuniti obećanje vodeći se samo idejom dužnosti, ali to nije od osobite važnosti za Kantovu pravnu teoriju – pojedinac koji pravnu dužnost tretira kao kreposnu nije pravedniji od pojedinca koji jednostavno djeluje prema pravnim zakonima (Flikschuh, 2010, str. 64).

Ovdje je potrebno ukazati na Kantovo razumijevanje slobode i pravne prisile, odnosno naglasiti da je njegov pojam prava neodvojiv od pojma prisile. Prema to-

upotrebljava riječ “provisorisch” (usp. Kant, 1977, str. 366-367, 431). Osim toga, u engleskom se prijevodu rabi izraz “provisional” (Kant, 1991, str. 77). Razlog tomu je što smatram da se riječu “privremeno” naglašava temporalnost, dok se zapravo radi o nestabilnosti prava na inteligibilni posjed u prirodnom stanju, što bolje odgovara značenju izraza “provizorno”. Inteligibilni posjed je “provizoran” u prirodnom stanju u smislu da vrijedi pod uvjetom uspostavljanja građanskog stanja, kao stanja distributivne pravednosti, u kojemu će tek biti nedvojbeno utvrđeno što kome pripada, a zatim će i svakome biti osiguran njegov/njezin inteligibilni posjed. U tom smislu zapravo se radi o provizornom karakteru inteligibilnog posjeda, a ne prava na inteligibilni posjed u prirodnom stanju, što će se pokazati kasnije u radu.

³ Žarko Puhovski u članku “Kantovo poimanje slobode” prikazuje razvoj Kantovog pojma slobode u djelima prije *Metafizike čudoređa*, posljednjeg Kantovog velikog djela (Puhovski, 1975).

me, za Kanta pojmovi slobode i prisile nisu oprečni, već međusobno nadopunjujući, a svoje konačno jedinstvo pronalaze upravo u pojmu prava (Dodson, 1997, str. 95). U *Metafiziци ćudoređa* Kant pravo definira kao “skup uvjeta pod kojima se htijenje jednoga može po općem zakonu slobode uskladiti s htijenjem drugoga” (Kant, 1999, str. 27).⁴ Nešto kasnije tome nadodaje da se pravo “ne smije zamišljati kao sastavljeno od dvaju dijelova, naime od obvezatnosti po nekom zakonu i od ovlasti na prisilu što je ima onaj tko nekoga drugoga obvezuje svojih htijenjem, nego se pojam prava može neposredno odrediti kao mogućnost povezivanja opće uzajamne prisile sa svaćijom slobodom” (*ibid.*, str. 28). Pravo čini moralno dopuštenom prisilu koja otklanja zapreku očitovanju nećijeg slobodnog htijenja i u skladu s tim funkcionira kao “negacija negacije”: prisila je zapreka djelovanju drugoga koje predstavlja zapreku očitovanju moje slobode (*ibid.*).

Očitovanjem našeg htijenja ostvarujemo svoju izvanjsku slobodu, a opći zakon prava omogućuje supostojanje naše slobode sa slobodom svih, to jest usklađuje naše htijenje s htijenjem svih drugih (Flikschuh, 2010, str. 60). Opći zakon prava proizlazi iz općeg principa prava koji kaže da je pravno “svako djelovanje koje dopušta ili čija maksima dopušta da po općem zakonu sloboda svaćijeg htijenja supostoji sa svaćijom slobodom” (Kant, 1999, str. 27). Kant taj princip nekoliko redaka kasnije predstavlja u imperativnom obliku zakona, implicirajući time mogućnost prisile u ostvarivanju prava i prije eksplicitnog povezivanja prava i ovlasti na prisilu u sljedećem paragrafu:

Opći zakon prava: izvana djeluj tako da slobodno očitovanje tvojeg htijenja može po općem zakonu supostojati sa svaćijom slobodom, jest prema tome zakon koji mi doduše nameće neku obvezu, ali nipošto ne očekuje, a još manje zahtijeva da isključivo toj obvezi za volju *sam ograničim* svoju slobodu na te uvjete, nego um sam kaže da ona po svojoj ideji jest time ograničena i da je drugi također smiju ograničiti djelom (*ibid.*, str. 27-28).

Bernd Ludwig ukazuje na dio definicije općeg zakona prava koji se odnosi na ograničavanje slobode u njezinoj ideji, iz čega možemo zaključiti dvije važne stvari. Prva se odnosi na nedostatnost same ideje dužnosti (kao pobude) za ograničavanje djelovanja koje ugrožava slobodu drugih. Kada bi sama ideja dužnosti bila dostatna, ovaj bi zakon bio samo etički. S obzirom na to, drugi zaključak odnosi se na moment prisile – onda kada djelovanje pojedinca ne može supostojati sa svaćijom slobodom, drugi su moralno ovlašteni primijeniti prisilu nad tim pojedincem (Ludwig, 2002, str. 160). Za razliku od igre šaha koja se završava kada pojedinac

⁴ U tekstu “O općoj izreci” pravo je definirano kao “ograničenje slobode svakoga na uvjete mogućnosti slaganja sa slobodom svakoga drugog, ukoliko je ova moguća prema općem zakonu” (Kant, 2000, str. 74).

odbija pratiti pravila, ističe Ludwig, odnosi ljudi na ograničenom prostoru ne mogu jednostavno prestati. Biti čovjekom znači biti podvrgnut ovom zakonu, a kad bismo se hipotetski mogli odreći toga da smo ljudsko biće, drugi ne bi izgubili pravo na primjenu prisile nad nama, već bi se time njihovo pravo na prisilu dodatno proširilo. Tome je tako jer bismo se odricanjem od vlastite ljudskosti sveli na stvar, a ljudi se prema stvarima mogu odnositi na bilo kakav način zato što stvari nisu nositelji nikakvih prava (*ibid.*, str. 163-165). Drugim riječima, pretvaranjem vlastite osobe u puku stvar ne možemo više nikada tvrditi da se netko odnosi prema nama protivno pravu jer smo se “odrekli *privilegije* odnošenja prema nama kao prema *osobi*” (*ibid.*, str. 165).⁵ Prema Kantu, dakle, biti slobodan znači biti podvrgnut pravnim zakonima koji su inherentni međuljudskim odnosima (*ibid.*, str. 167-170).

Oslanjajući se na uvide Arthura Ripsteina iznijete u knjizi *Force and Freedom*, David James tvrdi da je za Kantovo shvaćanje pravne slobode fundamentalna “neovisnost o nečijem prisiljavajućem htijenju” (Kant, 1999, str. 33). To znači da pravo primarno štiti “slobodu koja se sastoji od nepodređenosti htijenju druge osobe”, u smislu da konačno određenje djelovanja neke osobe ne ovisi o “očitovanju htijenja druge osobe” (James, 2016, str. 303). Ta neovisnost od tuđeg htijenja jasno odjeljuje pravna od nepravničkih djelovanja – pravna su ona koja ne čine drugog ovisnim o našem htijenju, a nepravna ona koja ga prisiljavaju na djelovanje prema našem htijenju. U tom smislu ne možemo govoriti o Kantovom pravu samo kao o načinu osiguravanja naše neovisnosti, nego je u samoj srži prava takvo shvaćanje slobode kao neovisnosti, koje predstavlja temelj za naše daljnje slobodno očitovanje vlastitog htijenja. Drugim riječima – nema istinske slobode htijenja u svoj njezinoj punini bez minimuma kojeg predstavlja neovisnost (*ibid.*).

Opći princip prava, kao zahtjev uma, zapravo omogućuje našu slobodu u obliku neovisnosti – naše “jedino, izvorno pravo koje svakom čovjeku pripada na temelju njegove ljudskosti” (Kant, 1999, str. 33). Sva druga prava, koja nisu prirodno pravo na slobodu, stečena su prava, a naslanjaju se na našu neovisnost (Ripstein, 2009, str. 13-14). Neovisnost je isključivo ljudska kategorija za čije nam je dublje razumijevanje potrebno prvo promotriti Kantovo razlikovanje čovjekova htijenja i želje. Onda kada je moć žudnje “povezana sa sviješću o tome da njezino djelovanje može proizvesti objekt, zove se *htijenje*; ali ako nije s tim povezana, njezin se čin zove *želja*” (Kant, 1999, str. 11). Pojam htijenja podrazumijeva, dakle, svijest o mogućnosti ispunjenja određene svrhe, što znači da, primjerice, žudnja da imamo moć čitanja nečijih misli ostaje samo puka želja. S druge strane, ako si za svrhu po-

⁵ Treba ponovno istaknuti da Ludwig, kada govori o čovjekovom svodenju na stvar, opisuje hipotetsku situaciju koja je moralno nemoguća s obzirom na to da se, prema Kantu, čovjek nema pravo odreći svoje (pravne) osobnosti, jer to proturječi “pravu čovječanstva u njegovoj vlastitoj osobi”. Čovjek je drugim riječima *sui iuris*, ali ne i *sui dominus* (Kant, 1999, str. 64).

stavimo naslikati mrtvu prirodu pa ispred sebe postavimo platno, boje, kist i jabuku, time smo označili mogućnost ispunjenja našega htijenja. Naše je htijenje neovisno onda kada znamo da nitko drugi ne može otetiti našu jabuku ili kist, tvrdeći da se radi o njegovom vlasništvu, te kada znamo da je slikanje mrtve prirode doista naša vlastita svrha, a ne djelovanje na koje nas je netko drugi natjerao (Ripstein, 2009, str. 14). Stoga, čovjekovo je htijenje, s obzirom na to da pretpostavlja svijest o mogućnosti ispunjenja određene svrhe, povezano primarno s umom, a ne s osjetilnim poticajima. Ipak, osjetilni poticaji utječu na čovjekovo htijenje, ali ga ne određuju, za razliku od htijenja životinje, koje je u tom smislu *arbitrium brutum*, dok je čovjekovo htijenje slobodno, ili *arbitrium liberum* (Kant, 1999, str. 11). Ova sloboda htijenja kao neuvjetovanost osjetilnim poticajima negativan je pojam slobode, dok je pozitivan pojam slobode “moć čistog uma da za sebe bude praktičan”, odnosno ideja moralnog samozakonodavstva (*ibid.*).⁶

Djelovati prema htijenju ne pretpostavlja samo “spособnost za postavljanje svrhe, što je sposobnost koju mogu očitovati i u okovima, već sposobnost poduzimanja potrebnih koraka za ostvarenje te svrhe” (Ripstein, 2004, str. 9). Izvanjska sloboda, stoga, znači koristiti našu sposobnost, u potonjem smislu u kakvom ju Ripstein opisuje, na način da ta sposobnost nije uvjetovana djelovanjem ili htijenjem drugih (*ibid.*). Ako nam drugi nameću ostvarenje svojih svrha, odnosno ako smo instrumentom ispunjenja njihovih svrha, ili ako nas ometaju u ostvarenju naših, nismo slobodni (*ibid.*, str. 8). Čovjekova neovisnost ili “čovjekova odlika po kojoj je on svoj *vlastiti gospodar* (sui iuris)” u Kantovoj pravnoj teoriji nije samo puki instrument ostvarenja određene ideje života – bilo da se radi o težnji za postizanjem blaženstva ili o uspješnom, financijski stabilnom načinu života (Kant, 1999, str. 33). Sloboda ili neovisnost od fundamentalne je važnosti u svakom odnosu između pojedinaca, počevši od njihovih privatnih odnosa pa do odnosa u javnoj sferi (Ripstein, 2004, str. 32-33). U tekstu “O općoj izreci” Kant slobodu formulira na sljedeći način: “nitko me ne može prisiliti da na njegov način budem sretan (onako kako on zamišlja dobrobit drugih ljudi), jer svatko sreću smije tražiti na putu koji se njemu samome čini dobrim, ako pritom samo ne nanosi štetu slobodi drugih da teže nekoj sličnoj svrsi” (2000, str. 75).

Kao što Ripstein detaljno prikazuje u već spomenutoj knjizi, ovakvo neinstrumentalno shvaćanje prirodanog prava na slobodu stvara prostor za Kantovo formuliranje ideje moralnog ovlaštenja na prisilu izrazitom argumentacijskom moći.

⁶ Negativan pojam slobode neposredno je relevantniji za pravni nauk od pozitivnog, ali James upozorava da negativnu slobodu (u Kantovom smislu) treba razlikovati od slobode kao neovisnosti od prisiljavajućeg htijenja drugih. Potonja je, kao jedino izvorno i prirodno pravo čovjeka, izvor pravnog nauka, te predstavlja preduvjet očitovanja slobodnog htijenja (negativnog pojma slobode) (James, 2016, str. 303-304).

Naime, sloboda je takva da zahtijeva prisilu, a s obzirom na to da je riječ o (prirodnom) pravu, ona je neodvojiva od momenta prisile (Ripstein, 2009, str. 323). Prisila je u skladu sa slobodom samo onda kada se njome ograničava nepravno djelovanje. Podsjetimo:

ako je neko očitovanje slobode i samo zapreka slobodi po općim zakonima (tj. ako je nepravilno), onda je prisila što mu se suprotstavlja kako bi se *uklonila zapreka slobodi* u skladu sa slobodom po općim zakonima, tj. ta je prisila pravična: prema postavci o proturječju, s pravom je dakle ujedno povezana ovlast za prisilu nad onim tko ga krši (Kant, 1999, str. 28).

Kada bi prisila bila moralno nemoguća, ni naša sloboda ne bi bila moguća (Ebels-Duggan, 2009, str. 3). Prema tome, uporaba prisile već u prirodnom stanju moralno je dopuštena ako predstavlja otklanjanje zapreka slobodi, ali je proizvoljna zato što u odsustvu javne vlasti svatko odlučuje, prema vlastitoj interpretaciji konteksta u kojemu se očituju određena djelovanja, u kojim slučajevima određeno djelovanje predstavlja zapreku slobodi i, prema tome, kada je dopušteno primijeniti prisilu da bi se takva zapreka otklonila. Proizvoljnost prisile u odsustvu javne vlasti predstavlja izrazitu opasnost po svačiju slobodu, pa pravna dužnost stupanja u građansko stanje⁷ nije ništa drugo do zahtjev da se prisila primjenjuje jednako i u skladu s općim zakonima, što je moguće samo ako je primjenjuje javna vlast, a ne svaki pojedinac koji sudi po vlastitom nahođenju (Kant, 1999, str. 33). Nemogućnost moralnog utemeljenja prisile označavalo bi stanje koje u prvom redu predstavlja mogućnost da drugi mogu oskvrnuti integritet našeg tijela i tako nas tjelesno natjerati na ispunjenje njihovih svrha ili bi, primjerice, mogli istrgnuti jabuku iz moje ruke, onemogućivši mi time da ispunim svoju svrhu slikanja mrtve prirode. Međutim, Kant nastoji dokazati kako je moja izvanjska sloboda ugrožena i onda kada netko uzme moju jabuku koju sam položila na stol, opet, primjerice, s ciljem slikanja mrtve prirode (Ebels-Duggan, 2009, str. 3-4). Stoga je sljedeći korak u Kantovoj argumentaciji, pa tako i u logici argumentacije ovoga rada, pokazati na koji način mogu tvrditi da je osoba ugrozila moju slobodu iako nije povrijedila moje tijelo. Da bismo mogli istinski očitovati svoju izvanjsku slobodu, nije dovoljno zabraniti drugima uporabu onih predmeta koji su trenutno u našem osjetilnom (ili tjelesnom) posjedu,

⁷ Kant pravnu dužnost napuštanja prirodnog stanja spominje već u dijelu *Metafizike čudoređa* koji se tiče podjele pravnog nauka, odnosno u ulomku “Opća podjela pravnih dužnosti”. Naime, u tom dijelu Kant navodi tri pravne dužnosti: “*budi častan*”, “*nikome ne čini nepravdu* (neminem laede), pa makar zbog toga morao prekinuti sve veze s drugima i kloniti se svakog društva (lex iuridica)” te “*stupi* u takav odnos u kojemu ono što je nečije može biti sigurno od svih” (1999, str. 32-33). Potonja dužnost kasnije je formulirana kao postulat javnog prava: “iz odnosa neizbježnog supostojanja sa svima drugima prijedi u pravno stanje, tj. u stanje sudbene pravde” (*ibid.*, str. 99).

nego moramo moći imati pravo posjeda nad predmetima koji su nam izvanjski ili različiti od nas (poput zemlje na kojoj ne stojimo). Kada ljudi ne bi imali pravo posjedovanja izvanjskih predmeta, oni ne bi mogli neometano ostvarivati svrhe svojega slobodnog htijenja. Zbog toga sada treba promisliti Kantov pojam inteligibilnog, neosjetilnog posjedovanja koji se, u obliku stečenog prava posjedovanja, oslanja na njegovu ideju izvanjske slobode.

2. Umna mogućnost pravnog posjedovanja neovisno o empirijskim određenjima

Čovjekovo prirodeno pravo na slobodu označava njegovu neovisnost od toga da ga drugi tretiraju samo kao sredstvo za svoje svrhe i da ga pretvore u puko sredstvo ostvarenja svojih svrha. Svrhe koje sam postavi, odnosno koje proizlaze iz slobode njegova htijenja, čovjek ostvaruje, u prvoj instanci, pomoću svojeg tijela. Pojam slobode kao prirodnog prava ne ide dalje od te točke – od čovjekova prava na integritet vlastitog tijela. Sve ono što je izvanjsko čovjekovu tijelu, pa tako i svaki predmet van njega koji mu je potreban za ostvarenje određenih ciljeva ili svrha, ne pripada mu temeljem tog osnovnog, prirodnog prava na neovisnost⁸ (Weinrib, 2014, str. 115-116). Jabuka koju trenutno držim u ruci nije stvar izvanjska meni, pa stoga predstavlja moj osjetilni, empirijski ili tjelesni posjed. Druga osoba koja mi istrgne jabuku iz ruke “dira i umanjuje unutrašnje moje (moju slobodu), pa prema tome svojom maksimum izravno proturječi aksiomu prava” (Kant, 1999, str. 45). Osjetilno posjedovanje proizlazi, dakle, izravno iz pojma slobode kao analitička postavka⁹ (*ibid.*).

Pojam osjetilnog posjedovanja očito je nedostatan za promišljanje načina na koji se izvanjski predmeti mogu pravno posjedovati. Potrebno je, stoga, apstrahirati od empirijskih uvjeta i promisliti inteligibilno posjedovanje¹⁰ – “posjedovanje *bez*

⁸ “Po pitanju prirodnog prava, pojedinac ima pravo stajati na tlu, ali nema pravo na tlo na kojem stoji” (Weinrib, 2014, str. 116).

⁹ Analitičke su postavke one u kojima je predikat sadržan u subjektu (na primjer, crveno je boja). Takve postavke ne proširuju naše znanje, ali su neprijeporne s obzirom na to da ne zahtijevaju nikakvu potvrdu u iskustvenom – sami pojmovi unutar takvih postavki i veza između pojmova shvaćaju se apriorno. S druge strane, u *a posteriori* sintetičkim postavkama predikat je van subjekta (na primjer, nebo je plavo). U tom smislu one proširuju naše znanje, ali ovisе o iskustvu (nebo nije uvijek plavo). Sintetičke postavke koje su neovisne o iskustvu, iako je predikat van subjekta, su *a priori* sintetičke postavke. Takvi sudovi proširuju naše znanje, odnosno prostor djelovanja kada je riječ o praktičnom umu, štoviše nužni su za očitovanje slobode. Inteligibilan posjed primjer je *a priori* sintetičke postavke kojim se naš prostor djelovanja proširuje zato što nam inteligibilan posjed omogućuje očitovanje slobode (Beck, 1960, str. 20-21).

¹⁰ Prema Kantu, inteligibilno se može posjedovati neku stvar izvan mene, nečije htijenje za nekim određenim činom (što se odnosi na ugovor) i nečije stanje u odnosu na mene (što podra-

držanja (detentio)” (*ibid.*, str. 42). Samo uz pretpostavku postojanja takve mogućnosti inteligibilnog posjedovanja mogu tvrditi da je netko povrijedio moju slobodu iako nisam imala predmet u svom osjetilnom posjedovanju, što znači da nisam bila fizički napadnuta (Gregor, 1988, str. 774). Ideja inteligibilnog posjedovanja pretpostavka je pravne mogućnosti upotrebe predmeta, a reći da je predmet u mom inteligibilnom posjedu, to jest da je pravno moj, znači moći tvrditi “da bi me povrijedilo kada bi ga netko drugi rabio bez mojeg pristanka”, premda je predmet različit od mene (Kant, 1999, str. 41).

Za razliku od osjetilnog posjedovanja koje analitički proizlazi izravno iz slobode, pa narušavanjem takvog posjedovanja povrjeđujem tuđe prirodno pravo na slobodu, inteligibilno posjedovanje zahtijeva od nas da ga poimamo kao apriorni princip prava koji je sintetičan (*ibid.*, str. 45). Pravo na inteligibilno posjedovanje, kao i sve druge pravne postavke, apriorno je zato što je normativan zahtjev uma, a ne empirijska činjenica (Westphal, 2002, str. 94-95). S obzirom na to da je riječ o sintetičkoj postavci koju nije moguće izvesti izravno iz slobode, ona “može poslužiti kao zadatak za um koji treba pokazati kako je moguća takva postavka a priori koja nadilazi pojam iskustvenog posjedovanja” (Kant, 1999, str. 45). Kant, stoga, traga za odgovorom na pitanje na koji je način pravno moguće prisvajati predmete da bi se punina pojma čovjekove slobode u konačnici mogla ozbiljiti. Takav pravni pojam posjedovanja, oslobođen osjetilnih ograničenja, mora moći postojati, inače bismo bili ovisni o izvanjskim predmetima. Bez prava na inteligibilno posjedovanje ne bismo mogli napustiti zemlju ako je želimo smatrati našim posjedom. Takva bi situacija bila protivna čovjekovoj izvanjskoj slobodi – u tom se smislu inteligibilnim posjedovanjem proširuje čovjekova sloboda.

Kantovim općim principom prava¹¹ nije isključena mogućnost postojanja inteligibilnog posjedovanja zato što on ne govori ništa ni o osjetilnom odnosu htijenja prema predmetima, ni o empirijskim obilježjima samih predmeta, nego se tiče samo slobode htijenja, odnosno slobode kao neovisnosti od tuđeg prisiljavajućeg htijenja. Pravo na inteligibilno posjedovanje, kao što je već istaknuto, predstavlja odnos jed-

zumijeva roditeljsko pravo, bračno pravo i pravo na kućnu čeljad (1999, str. 43-44). Međutim, samo tjelesna stvar izvan mene može biti vlasništvom, što znači da osoba u čijem je vlasništvu određena stvar ima pravo njome suvereno raspolagati, sve do njezina uništenja, s obzirom na to da stvari nemaju nikakva prava. S druge strane, drugi predmeti (nečije htijenje ili status druge osobe) ne mogu se smatrati vlasništvom zato što se prema osobama ne može odnositi kao prema stvarima. Osobe se mogu smatrati posjedom, ali ih se ne može rabiti kao stvari. Čovjek “može biti svoj vlastiti gospodar (sui iuris), ali ne i vlasnik *samoga sebe* (sui dominus) (da može sobom po volji raspolagati), a kamoli vlasnik drugih ljudi, jer je odgovoran za čovječanstvo u svojoj vlastitoj osobi” (*ibid.*, str. 64).

¹¹ “Pravično je svako djelovanje koje dopušta ili čija maksima dopušta da po općem zakonu sloboda svačijeg htijenja supostoji sa svačijom slobodom” (Kant, 1999, str. 27).

nog htijenja prema drugom htijenju s obzirom na neki predmet, a ne odnos htijenja prema predmetu. No, iz općeg principa prava ne može se izravno (analitički) izvesti inteligibilno posjedovanje, zbog čega je potreban pravni postulat praktičnog uma kao *a priori* sintetička postavka (Flikschuh, 2007, str. 14). Pravni postulat praktičnog uma Kant formulira na sljedeći način: “Svaki izvanjski predmet svojeg htijenja mogu imati kao nešto svoje; tj. kada bi maksima po kojoj bi neki predmet htijenja *po sebi* (objektivno) morao biti *ničiji* (res nullius) postala zakon, ona bi bila protupravna” (Kant, 1999, str. 41-42). Ovim postulatom označava se nepravnom hipotetska situacija u kojoj bi postojala potpuna zabrana uporabe predmeta jer bi takvom zabranom “sloboda sama sebi uskratila primjenu svojeg htijenja na neki njegov predmet, time što bi *uporabljivim* predmetima oduzela svaku mogućnost *uporabe*, tj. ona bi ih u praktičnom pogledu uništila i učinila od njih res nullius” (*ibid.*, str. 42).

Iako se radi o apriornom postulatu, on nam omogućuje uporabu izvanjskih predmeta kako bismo, kao fizičke osobe koje žive u određenom vremenu i prostoru, mogli zbiljski očitovati našu slobodu htijenja i djelovati prema svrhama koje smo postavili sami sebi, bilo da se radi o ciljevima nužnim za naše preživljavanje, kao što je prehranjivanje, ili o ciljevima kojima postižemo nekakvo estetsko zadovoljstvo, primjerice slikanje mrtve prirode (Patrone, 2011, str. 124). Apriorni um apstrahira od samog sadržaja objekta, što znači da nam ovaj postulat daje *pravo* posjedovanja izvanjskih predmeta, koje je nužno za očitovanje naše slobode, no bez njega bismo ostali čak i bez mogućnosti ispunjavanja naših osnovnih životnih potreba. Naime, pojam inteligibilnog posjedovanja predstavlja ideju na temelju koje možemo tvrditi da je zemljište pravno naše, što nam omogućava da napustimo to zemljište kako bismo kupili sjeme povrća koje želimo posaditi, s ciljem prehranjivanja, bez straha da će netko drugi doći tvrdeći da je zemljište njegovo jer trenutno nije u našem osjetljivom posjedu. No, svesti pojam inteligibilnog posjedovanja samo na ispunjavanje čovjekovih osnovnih (ili drugih) životnih potreba umanjilo bi značaj tog pojma za čovjeka kao umno biće. Nemogućnost inteligibilnog posjedovanja značila bi situaciju u kojoj “bi sloboda sama sebi uskratila primjenu svojeg htijenja” jer bi čovjek bio ovisan o predmetima svojeg htijenja, odnosno posjedovao bi ih samo dok je tjelesno povezan s njima (Kant, 1999, str. 42). Drugim riječima, inteligibilno posjedovanje nije određeno instrumentalno s obzirom na zadovoljenje čovjekovih potreba, nego je nužan uvjet očitovanja slobode htijenja.

Pravni postulat praktičnog uma Kant naziva i zakonom dopuštanja (*lex permissiva*) “koji nam daje ovlast kakvu uopće ne bismo mogli izvesti iz pukih pojmova o pravu, ovlast da svima drugima nametnemo obavezu koju inače ne bi imali, naime da se suzdrže od uporabe stanovitih predmeta našega htijenja jer smo ih mi prvi zaposjeli” (*ibid.*). Uloga koju Kant pripisuje zakonu dopuštanja u *Metafizici čudo-*

ređa česta je tema sporova među interpretatorima Kantovih tekstova, prvenstveno jer ga Kant predstavlja kao jednostavnu preformulaciju postulata praktičnog uma, a čitatelju ubrzo postaje jasno da zakon dopuštanja mora značiti zaseban i dodatni korak u njegovoj argumentaciji kojom se pokazuje pravna mogućnost inteligibilnog posjedovanja (Tierney, 2001a, str. 304).¹² Postulat praktičnog uma svodi se jednostavno na mogućnost posjedovanja izvanjskih predmeta, prokazujući apsurdnost situacije u kojoj bi, bez takve mogućnosti posjedovanja, svi predmeti postali neupotrebljivi. Preostaje, dakle, još pokazati na koji način zapravo stječemo određen posjed i, još važnije, otkuda nam ovlast prisile nad onima koji povrjeđuju naš inteligibilan posjed.

Reinhard Brandt prvi je ukazao na važnu ulogu zakona dopuštanja u Kantovom pravnom nauku (*ibid.*, str. 301). On tvrdi da Kantov zakon dopuštanja predstavlja “ovlast da se učini *iznimka u odnosu na opću zabranu kako bi se ostvario nužan cilj*” (Weinrib, 2014, str. 110). Zakonom se dopuštanja, prema Brandtovoju interpretaciji, ostvaruje ono što pravo zahtijeva i što je moralno ispravno, ali što ne može biti ostvareno bez privremenog kršenja pravnih zabrana (*ibid.*). Brandtova je pogreška, prema Weinribu, u tome što nije osvijestio različite kontekste u kojima Kant upotrebljava zakon dopuštanja. Zakon dopuštanja u Kantovom *Vječnom miru*, koji podrazumijeva javno pravo, ne može imati iste implikacije i po privatno pravo u *Metafizici čudoređa* (*ibid.*, str. 111). Weinrib smatra da zakon dopuštanja u *Vječnom miru* “ovlašćuje vladara da napravi razliku između nepravde koja se mora smjestiti reformirati i onih čija bi reforma bila preuranjena” zato što bi provedba potonjih predstavljala ugrozu za cjelovitu reformu pravnog poretka (*ibid.*, str. 136). Time zakon dopuštanja postaje ključnim za razumijevanje načina na koji se pravni poredak

¹² Zakon dopuštanja nije Kantova inovacija, a uvid u povijest pravne literature u kojoj se zakon dopuštanja pronalazi u različitim kontekstima i, prema tome, čija se uloga različito tumači, djelomice pomaže boljem razumijevanju Kantovog razumijevanja zakona dopuštanja s obzirom na to da on preuzima značajne dijelove određenih interpretacija zakona dopuštanja, ali istovremeno i otežava naše razumijevanje Kantovog pothvata. Tome je tako jer Kant odstupa od tradicije koja je zakon dopuštanja, onda kada se rabio u kontekstu rasprava o privatnom vlasništvu, najčešće primjenjivala s pragmatičnom idejom u pozadini argumentacije (Tierney, 2001b, str. 390). Zakon dopuštanja omogućavao je stjecanje privatnog vlasništva jer bi inače “zajedničko vlasništvo bilo zanemareno; zajedničko vlasništvo dovelo bi do nesloge i razdora” (*ibid.*). Kantova primjena zakona dopuštanja ne proizlazi iz utilitarnih ili pragmatičnih promišljanja, nego je utemeljena u njegovom nastojanju stvaranja metafizičkog sustava (*ibid.*). Zakon dopuštanja nije se primjenjivao samo u pitanjima privatnog vlasništva, već i kao opravdanje određenih nemoralnih djelovanja koja bi mogla predstavljati iznimku jer služe nekoj boljoj svrsi. Na primjer, zakon dopuštanja iznimno je omogućavao toleriranje prostitucije jer bi, iako se smatrala nemoralnom, ispunjavala žudnje puka koje bi se, bez takve iznimke, nakupljale i eskalirale u obliku nasilja i ugroze za cijelo društvo (*ibid.*, str. 387).

usklađuje s normativnom idejom društvenog ugovora¹³ (*ibid.*, str. 119). Dakle, zakon dopuštanja ne dopušta vladaru da učini svojevrsnu pravnu iznimku spram ideje društvenog ugovora, nego mu omogućava da odgodi pojedinačne reforme (koje bi inače bile u skladu s idejom društvenog ugovora, ali čije bi preuranjeno provođenje ugrozilo cjelovitu reformu koju zahtijeva ideja društvenog ugovora) s obzirom na to da “ovlast da se odgodi određena reforma proizlazi iz same norme koja čini reformu nužnom – iz dužnosti javne vlasti da uskladi što je više moguće postojeći pravni sustav s idejom društvenog ugovora” (*ibid.*, str. 134). Iako je uloga koju Kant pripisuje zakonu dopuštanja u *Vječnom miru* drukčija od one koja se pronalazi u *Metafizici čudoređa*, Weinrib ističe da ipak postoji konzistentnost u Kantovoj upotrebi zakona dopuštanja u javnom i privatnom pravu. Jednako kao što zakon dopuštanja u *Vječnom miru* ne dopušta iznimku, tako ni zakon dopuštanja u *Metafizici čudoređa* ne možemo tumačiti kao zakon koji dopušta nemoralne iznimke u svrhu ostvarivanja moralno ispravnih i nužnih ciljeva jer se ovdje zakon dopuštanja odnosi na djelovanja koja su, sa stajališta morala, neutralna (*ibid.*, str. 110-111).

Joachim Hruschka upućuje na važnost Kantovog razlikovanja dopuštenog djelovanja, koje definira kao “ono djelovanje koje se ne protivi obvezatnosti”, i *puko* dopuštenog djelovanja za razumijevanje zakona dopuštanja (Kant, 1999, str. 20). Dopusšteno djelovanje “ostavlja otvorenom mogućnost da je takvo djelovanje – s obzirom da nije zabranjeno – obavezno ili ne” (Hruschka, 2004, str. 49). S druge strane, puko dopušteno djelovanje ne može implicirati nikakvu obvezatnost ili dužnost. Hruschkin je primjer takvog djelovanja pijenje mlijeka, što ne može biti zabranjeno, ali ni postati pravnom dužnošću (*ibid.*). Kant po prvi put u *Metafizici čudoređa* spominje zakon dopuštanja u kontekstu puko dopuštenih djelovanja:

Djelovanje koje nije ni naloženo ni zabranjeno puko je *dopusšteno*, jer s obzirom na nj nema zakona koji bi ograničavao slobodu (ovlast), pa nema ni dužnosti. Takvo djelovanje zove se čudoredno-neodređeno (indifferens, adiaphoron, *res merae facultatis*). Može se pitati: postoji li takvo što, a ako postoji, je li osim zakona

¹³ Prema Kantu, društveni (ili izvorni) ugovor nije stvarni ugovor kojim se povijesno utemeljuje država, već se radi o normativnoj ideji koja služi kao standard kojemu se postojeće države trebaju prilagođavati. Kantovo imenovanje takvog ugovora kao izvornog ne označava njegov stvarni, kronološki primat, već njegov izvor u čovjekovu praktičnom umu. Ono što Kant označava izvornim ugovorom “nije povijesni dokument države, već njen dokument uma” (Kersting, 1992, str. 149). Kantovo predstavljanje izvornog ugovora kao ideje uma označava apstrahiranje od kontingentnih i empirijskih uvjeta postojećih društava kako bi se došlo do srži ujedinjene volje svih kao zakonodavne volje (Dodson, 1997, str. 96; Pažanin, str. 1996, str. 44). Iako se radi o apriornoj ideji uma, ona “nesumnjivo ima svoj (praktični) realitet: naime, obvezati svakog zakonodavca da tako daje svoje zakone kao da su oni mogli proizaći iz ujedinjene volje cijelog naroda, i da svakog podanika, ako on hoće biti građaninom, promatra tako kao da se on suglasio s jednom takvom voljom” (Kant, 2000, str. 81).

koji nešto nalaže (*lex praeceptiva*, *lex mandati*) i zakona koji nešto zabranjuje (*lex prohibitiva*, *lex vetiti*) potreban još i zakon koji nešto dopušta (*lex permissiva*) kako bi netko bio slobodan da postupa po volji. Kada bi bilo tako, ovlast se ne bi uvijek odnosila na neodređeno djelovanje (*adiaphoron*); jer za takvo djelovanje sa stajališta ćudorednih zakona ne bi trebao poseban zakon (Kant, 1999, str. 20).

Kant u navedenom citatu govori o djelovanjima koja su, s moralnog stajališta, neutralna i nemaju posebnih moralnih implikacija, odnosno ona su puko dopuštena, što vuče sa sobom pitanje nužnosti postojanja takvog moralnog zakona koji bi se odnosio na puko dopuštena djelovanja (Hruschka, 2004, str. 51). U dijelu *Metafizike ćudoređa* u kojemu raspravlja o inteligibilnom posjedovanju Kant ukazuje na nužnost zakona dopuštanja (Kant, 1999, str. 42). Iako ne postoji pravna naredba stjecanja inteligibilnog posjedovanja niti je ono zabranjeno u prirodnom stanju, da bismo slobodno očitovali svoje pravo na inteligibilno posjedovanje, kao puko dopušteno, moramo se moći pozvati na moralno opravdanu upotrebu prisile koja je integralni dio svakog prava, inače ne bismo mogli tvrditi da je nešto u našem inteligibilnom posjedu (Hruschka, 2004, str. 58-59). Drugim riječima, kao što se, u slučaju da nam netko istrgne jabuku iz ruke, pozivamo na naše prirodno pravo na integritet tijela i tvrdimo da je netko ugrozio integritet našeg tijela istrгнуvši nam jabuku iz ruke, i po pitanju inteligibilnog posjedovanja moramo se moći pozvati na neko pravo. To ne može biti pravo na integritet našeg tijela jer se ovdje radi o predmetima izvanjskima našem tijelu. Bez zakona dopuštanja osoba smije uzeti jabuku koju smo ostavili na stolu jer ne možemo tvrditi da je osoba ugrozila integritet našeg tijela. Kad bismo, svejedno, prisilno vratili jabuku u naš osjetilni posjed, bila bi to povreda unutarnjeg prava drugoga, odnosno povreda njegova izvornog i prirodnog prava. Stoga, zakon dopuštanja uvodi mogućnost da tvrdimo da je ta jabuka ipak naša iako nije u našem osjetilnom posjedu, što nam daje ovlast prisile nad osobom koja je uzela jabuku sa stola.

Hruschka zakon dopuštanja predstavlja ne kao iznimku od opće zabrane, nego kao “normu kojom se dodjeljuje ovlast” koja prethodno nije postojala (*ibid.*, str. 47). Bez zakona dopuštanja ostaje pretpostavka izvornog zajedničkog posjeda, prema kojoj svatko smije raspolagati svime, ali ne može ništa pretvarati u svoj posjed. Njime se pravno omogućuje stjecanje nečega kao svojega i, u skladu s tim, daje ovlast upotrebe prisile u svrhu zaštite vlastitog posjeda (jer, kao što je već istaknuto, svako pravo prati ovlast na prisilu). Zakonom se dopuštanja, dakle, ovlašćuje¹⁴

¹⁴ Kant o ovlasti piše sljedeće: “sloboda koja nije ograničena nikakvim oprečnim imperativom zove se ovlast (*facultas moralis*)” (Kant, 1999: 20).

pojedinaac da jednostranom voljom¹⁵ nametne drugima obvezu poštivanja njegova inteligibilnog posjedovanja i da upotrijebi prisilu nad onim pojedincima koji ne poštuju njegov inteligibilan posjed. Zahvaljujući zakonu dopuštanja možemo djelovati primjenjujući prisilu koju bismo, bez njega, mogli primjenjivati samo onda kada netko poseže za predmetima u našem osjetilnom posjedovanju (*ibid.*, str. 58-59). Hruschka ukazuje i na Kantovu znakovitu uporabu izraza “naklonost” u dijelu *Metafizike čudoređa* u kojemu raspravlja o inteligibilnom posjedovanju i zakonu dopuštanja (*ibid.*, str. 58). Naime, Kant piše da stjecanje inteligibilnog posjedovanja “s obzirom na određivanje granica pravno mogućeg posjedovanja (...) treba, a i ima *naklonost* zakona (*lex permissiva*)” (1999, str. 61-62). Bez naklonosti takvog zakona, uz pretpostavku postulata praktičnog uma kojim se prepoznaje čovjekova sposobnost da bude posjednik, subjekt ugovora, bračni partner ili roditelj, ispunjenje takvih čovjekovih sposobnosti ne bi bilo moguće zato što ne bi postojala ovlast da se drugima nametne zabrana uporabe nečijeg inteligibilnog posjedovanja (Byrd, 2010, str. 104).

Iako se zakonom dopuštanja ovlašćuje pojedinac da svima drugima zabrani raspolaganje onim predmetima koji su u njegovom inteligibilnom posjedu, takvo pravo nije u potpunosti proizvoljno, kakvim se možda čini u ovoj fazi, jer ovlasti isključivanja drugih pojedinaca prethodi nekoliko uvjeta. Većinu njih Kant ističe u svojoj formulaciji principa izvanjskog stjecanja koji kaže: “Ono čime sam (po zakonu izvanjske *slobode*) *ovladao* i što (prema postulatu praktičnog uma) mogu rabiti kao objekt svojega htijenja te napokon ono za što hoću da bude moje (u skladu s idejom moguće sjedinjene *volje*), to jest moje” (1999, str. 53). Dakle, jedna od pretpostavki je sama ideja da čovjek ima sposobnost za posjedovanje, sažeta u pravnom postulatu praktičnog uma. Prije nego uopće možemo posjedovati izvanjski predmet, nužno je da on bude u našoj moći. Moć je sposobnost našeg htijenja, a kao što je već istaknuto, htijenje se razlikuje od želje s obzirom na mogućnost ostvarenja htijenja. Predmet svojeg htijenja moram moći dovesti pod svoju stvarnu kontrolu. Ta moć htijenja predstavlja moj odnos spram drugih, odnosno ona se odnosi na stvarnu mogućnost da zaposjednem određene predmete, ograničavajući time htijenje pri zaposjedanju i u tom me smislu priječi u neograničenom iskazivanju htijenja prema svim mogućim predmetima (primjerice, sprječava me da očitujem svoje htijenje prema svim stablima jabuke na zemlji). Očitujem svoje htijenje onda kada, primjerice, podignem jabuku s poda, čime sam pokazala drugima da sam ovladala jabukom i da je ona sada u mojoj vlasti (Byrd, 2010, str. 96). Kant ovaj moment naziva momentom

¹⁵ Preciznije, ovdje se radi o pretpostavci apriorne opće volje koja pojedinca ovlašćuje za stjecanje. Jednostrana volja ne može stvarati obvezu za druge, ali ona svoj temelj nalazi u apriornoj općoj volji, o čemu će više biti riječi u daljnjem tekstu.

označavanja “posjedovanja i čina mojeg htijenja kako bih od tog predmeta odvratio druge” (1999, str. 54). Da bismo naš osjetilni posjed očitovali kao inteligibilni, potreban nam je još treći moment privlaštenja, “kao (idejni) čin izvanjske opće zakonodavne volje kojim se svatko obvezuje na suglasnost s mojim htijenjem” (*ibid.*). Čovjek očituje tu sposobnost prisvajanjem onih predmeta koji nikome još ne pripadaju jer kada bi on prisvajao predmet koji već nekome pripada, to bi “proturječilo slobodi drugih po općim zakonima” (*ibid.*, str. 53).

Kantov zakon dopuštanja omogućuje pojedincu koji prvi zaposjedne neko zemljište¹⁶ da drugima zabrani uporabu njegova inteligibilnog posjeda. Moment je prvog zaposjedanja, prema Kantu, “čin privatnog htijenja, a da ipak nije samovoljno” (*ibid.*, str. 46). Ono nije samovoljno zato što se, prilikom očitovanja prvog zaposjedanja, pretpostavlja zajedničko posjedovanje tla i apriorna opća volja za mogućnosti privatnog zaposjedanja. Prvim se zaposjedanjem “izvorno stječe određeno zemljište, suprotstavljajući se s pravom (*iure*) svakome tko ga ometa u njegovoj privatnoj uporabi, iako to u prirodnom stanju nije po pravu (*de iure*) jer u njemu još ne postoji javni zakon” (*ibid.*). Kada Kant spominje zajedničko posjedovanje tla, pod tim ne podrazumijeva stvarno, javno vlasništvo zemljine površine, već ideju prema kojoj svaki pojedinac ima jednako pravo na sve. Riječ je o ideji praktičnog uma koja nalaže da svi “ljudi izvorno (tj. prije ikakvog pravnog čina htijenja) pravno posjeduju zemlju, tj. imaju pravo biti ondje kamo ih je (bez njihove volje) postavila priroda ili slučaj” (*ibid.*, str. 57).

Uz zajedničko posjedovanje tla, prilikom prvog zaposjedanja mora se pretpostaviti i apriorna opća volja svih ljudi koji se nalaze na ograničenoj zemljinoj površini. Ako prema ideji postojanja izvornog zajedničkog posjedovanja zemlje svi imamo jednako pravo posjedovati, a resursi su ograničeni, zbog čega neminovno dolazi do točke sporova suprotstavljenih htijenja, mora se pretpostaviti i ideja sjedinjene zajedničke volje za raspodjelom zemlje (Byrd, 2010, str. 109). Zakon dopuštanja, doduše, ovlašćuje pojedinca da primijeni prisilu kako bi spriječio druge da rabe ono što je pravno njegovo, ali bez pretpostavke ideje opće sjedinjene volje, htijenje je pojedinca jednostrano i ne može biti obvezujuće. Kant tu postavku formulira ovako:

No spomenuta volja ne može nikako opravdati neko izvanjsko stjecanje ako nije sadržana u a priori sjedinjenoj, apsolutno vladajućoj volji (tj. zahvaljujući sjedinjenju htijenja svih koji mogu međusobno dospjeti u praktičan odnos); jer jednostrana volja (kojoj pripada i obostrana, ali ipak *zasebna* volja) ne može svakome

¹⁶ Posjedovanje zemljišta logički je preduvjet posjedovanja svih drugih pokretnih stvari jer se one izvorno nalaze na nekom zemljištu. Stoga Kant zemljište uzima kao prototip posjeda svih ostalih stvari.

nametnuti obvezu koja je po sebi slučajna, nego je za to potreba *svestrana*, ne slučajna, već a priori, dakle nužno sjedinjena i stoga jedina zakonodavna volja; jer samo po tom njezinom principu moguće je slaganje svačijeg slobodnog htijenja sa svačijom slobodom, dakle pravo uopće, pa prema tome također izvanjsko moje i tvoje (Kant, 1999, str. 58).

To da je pravo posjedovanja stečeno, a ne prirodno pravo, znači da prisila, koja je imanentna pravu i koja ga čini obvezujućim, proizlazi iz implicitnog pristanka svih (Kersting, 1992, str. 146). Naime, ja kao konkretni pojedinac mogu htjeti da samo ja imam posjed i prava spram drugih, a oni spram mene samo dužnosti, no ja kao umno biće to ne mogu htjeti, nego nužno hoću recipročnost pravnih odnosa¹⁷ (Herb i Ludwig, 1993, str. 291-292). Stjecanje posjedovanja pravno je u prirodnom stanju samo uz pretpostavku postojanja zajedničke opće volje koja se realizira tek u građanskom stanju. Svaki čin prisvajanja, stoga, zahtijeva od pojedinca koji ga očituje internaliziranje mogućnosti javnog zakonodavstva i djelovanje kakvo nalaže ideja da je građansko stanje ne samo moguće nego je i čovjekova pravna dužnost. Ideja građanskog stanja, kao apriorna ideja uma, već u prirodnom stanju nalaže pojedincu stvaranje uvjeta koji će voditi do pretvaranja implicitne zajedničke opće volje u javno važeću i izvanjski obvezujuću zakonodavnu volju koja će trajno i nepovratno osigurati sve što je u njegovu inteligibilnom posjedu (Kersting, 1992, str. 146-147). Prava posjedovanja, koja su stečena, a ne prirodna, ipak su moguća već u prirodnom stanju, ali su nestabilna. Ovo stajalište objašnjava se na nekoliko mjesta u *Metafizici čudoređa*: “Posjedovanje u očekivanju i pripremi takvog stanja, koje se može temeljiti samo na zakonu zajedničke volje, dakle koje se slaže s njezinom mogućnošću, jest *provizorno pravno* posjedovanje, dok bi ono koje se zatječe u zbiljskom stanju bilo *konačno* posjedovanje” (1999, str. 52). Kant naglašava da takvo provizorno pravo posjedovanja “ipak je istinsko; jer u kojem god stanju ljudi bili (dakle i u prirodnom stanju), prema postulatu pravno-praktičnog uma mogućnost provizornog stjecanja jest princip privatnog prava po kojemu svatko ima pravo na prisilu pomoću koje se jedino može napustiti to prirodno stanje i stupiti u građansko, a samo potonje može svako stjecanje učiniti konačnim” (*ibid.*, str. 59).

¹⁷ Naime, um propisuje čovjeku uvjet recipročnosti, odnosno nužnost prihvaćanja da ono što obvezuje druge, obvezuje i mene. Dakle, nametanjem obaveze drugima da poštuju moj inteligibilan posjed, kao umno biće nužno prihvaćam jednaku obavezu prema njima. Ipak, u prirodnom stanju takav je uvjet nesiguran jer počiva na partikularnim razumijevanjima prava primjene prisile u svrhu zaštite vlastitog inteligibilnog posjeda. Proizvoljnost prisile onemogućuje stabilnost uvjeta recipročnosti, a time i inteligibilnog posjedovanja. Uvjet recipročnosti proizlazi i iz prirodene jednakosti ljudi koju Kant definira kao “neovisnost po kojoj drugi nekoga ne mogu obvezati više no što on zauzvrat može obvezati njih” (1999, str. 33).

3. Pravna dužnost stupanja u građansko stanje

Kyla Ebels-Duggan ističe tri razloga zbog kojih su prava u prirodnom stanju tek provizorna, nazivajući prvi od njih “problemom jednostranosti” (2009, str. 4). Očitovanjem svojeg htijenja za nekim predmetom, prema zakonu dopuštanja, dobivamo ovlast primjene prisile kako bismo spriječili druge da upotrebe taj predmet bez našeg dopuštenja. Međutim, riječ je o jednostranoj volji koja ne može stvarati prava i pravnu obvezu pa nam, u prirodnom stanju, posjedovanje može biti tek provizorno zato što se, u slučaju spora, ne može pozvati na konkretan zakon koji stvara opća sjedinjena volja (*ibid.*, str. 4-5). Drugi razlog leži u problemu neodređenosti granica do kojih provizorna prava sežu u prirodnom stanju. Budući da smo u prirodnom stanju svi jednaki, svatko od nas ima i jednaku ovlast rješavanja nesuglasica, iz čega proizlazi da neutralnog, preciznog i činjeničnog rješenja sporova u prirodnom stanju ne može ni biti (*ibid.*, str. 5).¹⁸ Treći je problem, prema autorici, problem jamstva, odnosno odsustvo jamstva da će drugi zaista poštovati moje pravo posjedovanja ako ja poštujem njihovo. Jamstvo također ne može biti jednostrano pa se, kao jedino rješenje za ova tri problema, nalaže stvaranje građanskog stanja u kojemu će javna vlast, u kojoj se utjelovljuje opća sjedinjena volja, donositi zakone i štiti prava (*ibid.*).

Kantovo prirodno stanje nije nužno stanje surovog nasilja u kojemu pojedinac nastoji očuvati puki život, ali je ono, u odsustvu javne vlasti ili zajedničkog suca, stanje nerazrješivih pravnih sukoba. Prirodno je stanje takvo stanje u kojemu svatko ima vlastitu koncepciju pravednosti prema kojoj primjenjuje silu jer ne postoji izvanjska instanca koja bi donosila posljednju presudu glede (ne)pravednosti određenog djelovanja i koja bi artikulirala zabranjeno i dopušteno djelovanje:

Njegovo prirodno stanje nije doduše moralo biti stanje *nepравde* (iniustus) zbog toga što su se ljudi jedni prema drugima odnosili samo prema pukoj mjeri vlastite sile; no ipak je to bilo stanje *bespravlja* (status iustitia vacuum) u kojemu se nije mogao naći mjerodavan sudac koji bi pravomoćno presudio kada je pravo bilo *prijeporno* (ius controversum), pa svatko smije silom tjerati drugoga da iz tog stanja stupi u pravno (Kant, 1999, str. 104).

Dakle, čak i da su ljudi potpuno iskvareni i bez ikakve koncepcije pravednosti ili da su, s druge strane, “dobročudni i pravdoljubivi koliko mu drago”, zahtjev za napuštanjem prirodnog stanja i ulaska u građansko stanje i dalje bi postojao jer se radi o umnoj ideji, neovisnoj o uvidima o ljudskoj prirodi (*ibid.*). Pooštreno – čak i kada niti jedno čovjekovo pravo ne bi bilo prekršeno u prirodnom stanju, dužnost

¹⁸ Autoričin je primjer za ovakve situacije sljedeći: “Vi posadite drvo, ali zatim otputujete u daleku zemlju. Ja se brinem o njemu sve dok ne urodi plodom. Vi se vratite i tvrdite da je drvo vaše, dok ja tvrdim da je moje” (Ebels-Duggan, 2009, str. 5).

izlaska iz njega svejedno se nameće jer niti jedno pravo nije zaštićeno bez izvanjske vlasti. Takva situacija onemogućuje postojanje punine čovjekove slobode, kao najviše svrhe Kantovog pravno-političkog mišljenja, zato što već sama mogućnost ugroze, čak i kada se ugroza zbiljski ne ostvari, potkopava cjelovito, neometano očitovanje slobode (Wood, 2010, str. 119).

Nužnost stupanja u građansko stanje pojavljuje se kao uvjet ostvarenja slobode zato što takvo ostvarenje zahtijeva strogu koordinaciju djelovanja svih pojedinaca, s naglaskom na stvaranje okvira prisvajanja i očuvanja inteligibilnih posjeda (Weinstock, 1996, str. 393-394). Kanta ne brine “način na koji bi se ljudi trebali međusobno odnositi, kao pitanje etike, već način na koji se njih može primorati da djeluju u međusobnim odnosima, kao pitanje prava” (Ripstein, 2009, str. 14). U odsustvu javnog pravnog sustava ne postoji mogućnost strogog i trajnog prava inteligibilnog posjedovanja predmeta nužnih za ispunjenje svrha koje si, kao ljudska bića, postavljamo. Čovjek izlaskom iz prirodnog stanja nije žrtvovao dio svoje prirodene slobode cilju stvaranja građanskog stanja, “nego je on posve napustio slobodu divljeg bezakonja da bi svoju opću slobodu nesmanjenu opet našao u zakonskoj ovisnosti, tj. u pravnom stanju; jer ta ovisnost proistječe iz njegove vlastite zakonodavne volje” (Kant, 1999, str. 107). Kada bi on ostao u prirodnom stanju, njegova prirodna prava, kako prirodno pravo na slobodu tako i stečeno pravo na inteligibilno posjedovanje, trajno bi bila u limbu nesigurnosti i neprestane mogućnosti ugroze (Kersting, 1992, str. 146). Upravo na to Kant misli kada pravo posjedovanja u prirodnom stanju naziva provizornim. Takva neprekidna mogućnost ugroze, ne nužno motivirane sebičnošću ili zlonamjernošću, već i onakve ugroze kakva proizlazi iz pluraliteta interpretacija, postojat će sve dok su prava provizorna, a ona su provizorna jer su u potpunosti ovisna o pretpostavci ozbiljenja građanskog stanja. Kantovo prirodno stanje svakako je stanje privatnog prava, ali je takvo pravo podložno najrazličitijim interpretacijama.

U situaciji u kojoj bi čovjek mogao živjeti bez doticaja s drugim ljudima i ostvarivati puninu svoje slobode bez izvanjskih predmeta, odnosno u situaciji u kojoj bi inteligibilno posjedovanje postalo suvišnim, ne bi postojala ni potreba za građanskim stanjem. Međutim, s obzirom na to da, kako je ranije pokazano, postoji apriorna nužnost inteligibilnog posjedovanja i, kako je Kantov argument pokazao, “mora biti pravno moguće da se neki izvanjski predmet ima kao svoj, onda i subjektu mora biti dopušteno da svakoga s kime se počne sporiti o tome kome pripada takav objekt *primora* da zajedno s njim stupi u građansko uređenje” (Kant, 1999, str. 51). Drugim, ali opet Kantovim, riječima – “kada u prirodnom stanju ne bi ni *provizorno* bilo mojega i tvojega, onda ne bi bilo ni pravnih dužnosti glede njega, pa prema tome ni zapovijedi da se iz tog stanja istupi” (*ibid.*, str. 104-105). Ovime se opet potvrđuje Kantova ambicija stvaranja apriornog nauka o pravu jer kada bi posto-

jalo samo osjetilno posjedovanje i kada bi pitanje inteligibilnog posjeda bilo samo pitanje sigurnosti, a ne pluraliteta interpretacija, pravni principi ne bi bili apriornog karaktera, nego u najboljem slučaju tehničko-pragmatička pravila. Time bi stupanje u građansko stanje bilo pitanje razboritosti i čovjekove volje (odnosno Kantovim vokabularom: htijenja) da se odrekne nekih prava da zaštiti život, a ne umnosti koja nalaže stupanje u građansko stanje jer tek tako možemo ozbiljiti svoju izvanjsku slobodu, kao prirodno pravo, koju imamo jer smo bića sposobna djelovati prema moralnom zakonu. To je umni temelj Kantovog postulata javnog prava koji glasi: “iz odnosa neizbježnog supostojanja sa svima drugima prijedi u pravno stanje, tj. u stanje sudbene pravde” (*ibid.*, str. 99). Prava koja pojedinac zadobiva u prirodnom stanju ne mijenjaju svoj sadržaj onda kada se stupi u građansko stanje (*ibid.*, str. 104; Fulda, 1997).¹⁹ Uspostavom javne vlasti privatno pravo zadobiva strogi okvir i granice koje osiguravaju njegovo važenje. Građansko stanje podrazumijeva postojanje zakonodavca koji otjelovljuje zajedničku opću volju, izvršne vlasti koja provodi zakone i sudstva koje odlučuje u slučajevima spora među nositeljima prava (Gregor, 1988, str. 772).

Kant i prije rasprave o inteligibilnom posjedovanju, već u odlomku “Podjela pravnog nauka”, predstavlja stupanje u građansko stanje kao pravnu dužnost, što znači da takav zahtjev uma podrazumijeva i prisilu. Prisila je sama po sebi protivna pravu, osim onda kada služi očuvanju slobode. Takav je slučaj i s prisilom koju pojedinac upotrebljava u prirodnom stanju nad onima koji ne žele s njim stupiti u građansko stanje. Ovime se Kant udaljuje od kontraktualističke tradicije koja građansko stanje ili državu utemeljuje u slobodnom (ili dobrovoljnom) pristanku pojedinaca. Uz to, napuštanje prirodnog stanja ne može biti samo etička dužnost zato što već u prirodnom stanju postoji moralna ovlast primjene prisile koja se provodi prema različitim interpretacijama određene situacije. Odnosno, svatko može tvrditi da određeno djelovanje predstavlja zapreku njegovoj slobodi i, prema tome, primijeniti prisilu kako bi uklonio tu zapreku. Za Kanta je nevažno jesu li različite interpretacije iste situacije rezultat nečijega sebičnog nastojanja ostvarivanja vlastitog interesa ili se radi o pukom nesporazumu dviju ili više strana. Proizvoljnost primjene prisile u svakom je slučaju opasna. Stupanjem u građansko stanje koje obilježavaju eksplicitni i opći zakoni otklanja se opasnost proizvoljnosti prisile. Prisiliti nekog pojedinca da s nama stupi u građansko stanje moralno je opravdano zato što se tim činom otklanja opasnost po našu slobodu, ali i slobodu tog pojedinca. Drugim rije-

¹⁹ “Jer formalno zakoni o mojemu i tvojemu u prirodnom stanju sadrže isto što propisuju zakoni u građanskom stanju, ako se ono zamišlja samo po čistom umnom poimanju: ali se u građanskom stanju navode uvjeti pod kojima se zakoni provode (u skladu s distributivnom pravdom)” (Kant, 1999, str. 104).

čima, svima se daje jamstvo da prisila neće biti proizvoljna, već da će se provoditi prema općim zakonima.

Građansko je stanje odlučujući korak u otklanjanju mogućih zapreka našoj slobodi s obzirom na to da, prema Kantu, “prava vlasništva ostaju provizorna do stvaranja građanskog stanja i, strogo govoreći, do stvaranja federacije lige naroda i ostvarenja međunarodnog mira” (Baynes, 1989, str. 442). Građanskim stanjem uspostavljaju se stroga pravila koja nam omogućuju slobodno očitovanje prava, a osoba koja odbija stupiti sa mnom u takvo stanje predstavlja trajnu opasnost po moju slobodu jer tim činom obznanjuje da neće poštovati javnu vlast, a time ni moja prava. Takva osoba neće biti podvrgnuta sudu kojemu će biti podvrgnuti ljudi oko nje, zbog čega će potencijalno nastaviti interpretirati pravne postavke na proizvoljan način. Drugim riječima – osoba koja odbija ući sa mnom u građansko stanje već samim tim činom predstavlja zapreku mojoj slobodi, što moju upotrebu prisile nad njom, s ciljem zajedničkog napuštanja prirodnog stanja, čini moralno dopuštenom jer time otklanjam zapreke slobodi (Kant, 1999, str. 28).

LITERATURA

- Baynes, K. (1989) “Kant on Property Rights and the Social Contract”, *The Monist*, 72 (3), str. 433-453.
- Beck, L. W. (1960) *A Commentary on Kant's Critique of Practical Reason*. Chicago i London: The University of Chicago Press.
- Byrd, B. S. (2010) “Intelligible possession of objects of choice” u Denis, L. (ur.) *Kant's Metaphysics of Morals: A Critical Guide*. Cambridge: Cambridge University Press, str. 93-110.
- Dodson, K. E. (1997) “Autonomy and Authority in Kant's Rechtslehre”, *Political Theory*, 25 (1), str. 93-111.
- Ebels-Duggan, K. (2009) “Moral Community: Escaping the Ethical State of Nature”, *Philosophers' Imprint*, 9 (8), str. 1-19.
- Flikschuh, K. (2007) “Kant's Indemonstrable Postulate of Right: a Response to Paul Guyer”, *Kantian Review*, 12 (1), str. 1-39.
- Flikschuh, K. (2010) “Justice without virtue” u: Denis, L. (ur.) *Kant's Metaphysics of Morals: A Critical Guide*. Cambridge: Cambridge University Press, str. 51-70.
- Fulda, H. F. (1997) “Kants Postulat des öffentlichen Rechts”, *Jahrbuch für Recht und Ethik*, 5, str. 267-290.
- Gregor, M. (1988) “Kant's Theory of Property”, *The Review of Metaphysics*, 41 (4), str. 757-787.

- Herb, K. i Ludwig, B. (1993) "Naturzustand, Eigentum und Staat", *Kant-Studien*, 83 (3), str. 283-316.
- Hruschka, J. (2004) "The Permissive Law of Practical Reason in Kant's 'Metaphysics of Morals'", *Law and Philosophy*, 23 (1), 45-72.
- James, D. (2016) "Independence and Property in Kant's *Rechtslehre*", *British Journal for the History of Philosophy*, 24 (2), str. 302-322.
- Kant, I. (1977) *Die Metaphysik der Sitten*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Taschenbuch Verlag.
- Kant, I. (1984) *Kritika čistog uma*. Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske.
- Kant, I. (1991) *The Metaphysics of Morals*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kant, I. (1999) *Metafizika čudoređa*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Kant, I. (2000) *Pravno-politički spisi*. Zagreb: Politička kultura.
- Kersting, W. (1992) "Kant's Concept of the State" u Williams, H. (ur.) *Essays on Kant's Political Philosophy*. Cardiff: University of Wales Press, str. 143-165.
- Ludwig, B. (2002) "Whence Public Right? The Role of Theoretical and Practical Reasoning in Kant's *Doctrine of Right*" u Timmons, M. (ur.) *Kant's Metaphysics of Morals. Interpretative Essays*. New York: Oxford University Press, str. 159-183.
- Patrone, T. (2011) "Kant's *Rechtslehre* and Ideas of Reason" u Baiasu, S. i dr. (ur.) *Politics and Metaphysics in Kant*. Cardiff: University of Wales Press, str. 115-133.
- Pažanin, A. (1996) "Moral, pravo i politika u praktičnoj filozofiji kasnog Kanta", *Politička misao*, 33 (4), str. 33-50.
- Puhovski, Ž. (1975) "Kantovo poimanje slobode", *Politička misao*, 12 (3), str. 78-85.
- Ripstein, A. (2004) "Authority and Coercion", *Philosophy & Public Affairs*, 32 (1), str. 2-35.
- Ripstein, A. (2009) *Force and Freedom: Kant's Legal and Political Philosophy*. Cambridge i London: Harvard University Press.
- Tierney, B. (2001a) "Kant on Property: The Problem of Permissive Law", *Journal of the History of Ideas*, 62 (2), str. 301-312.
- Tierney, B. (2001b) "Permissive Natural Law and Property: Gratian to Kant", *Journal of the History of Ideas*, 62 (3), str. 381-399.
- Vujeva, D. (2017) "Moral Autonomy and Ethical Life. Hegel's Critique of Kant's Conception of Practical Subjectivity" u Vujeva, D. i Ribarević, L. (ur.) *Europe and the Heritage of Modernity*. Zagreb: Disput, str. 237-264.
- Weinrib, E. J. (1992) "Law as Idea of Reason" u Williams, H. (ur.) *Essays on Kant's Political Philosophy*. Cardiff: University of Wales Press, str. 15-49.
- Weinrib, E. J. (2014) "Permissive Laws and the Dynamism of Kantian Justice", *Law and Philosophy*, 33 (1), str. 105-136.

- Weinstock, D. M. (1996) "Natural Law and Public Reason in Kant's Political Philosophy", *Canadian Journal of Philosophy*, 26 (3), str. 389-411.
- Westphal, K. R. (2002) "A Kantian Justification of Possession" u Timmons, M. (ur.) *Kant's Metaphysics of Morals. Interpretative Essays*. New York: Oxford University Press, str. 89-109.
- Wood, A. W. (2010) "Punishment, retribution, and the coercive enforcement of right" u Denis, L. (ur.) *Kant's Metaphysics of Morals: A Critical Guide*. Cambridge: Cambridge University Press, str. 111-129.

Katarina Jukić

FORCED TO BE FREE – LEAVING THE STATE OF NATURE
AND ENTERING THE CIVIL STATE AS A LEGAL DUTY
IN KANT'S THEORY OF LAW AND POLITICS

Summary

This work examines the relationship between Kant's notion of freedom and the legal duty to leave the state of nature and enter the civil state in his theory of law and politics. As opposed to ethical duties, the fulfilment of legal duties can be forced upon a person. Coercion is important in the context of this paper because, according to Kant, right is always connected with an authorization to use coercion. The right of intelligible possession as an acquired right already existing in the state of nature is the basis of the legal duty to leave the state of nature and enter the civil state. The right of intelligible possession, which refers to the possession of external objects, or possession independent of the empirical conditions, implies the duty of all others to refrain from using the objects we first possess, but also the moral authorization of coercion over those who refuse to do so. However, since in the state of nature there is no public authority which enforces the law through general laws, coercion is arbitrary and depends on particular interpretations of legal situations. The arbitrariness of coercion implies the possibility that the freedom of the individual, which is externally manifested through the right of intelligible possession, will be endangered. For this reason, others can be forced to enter the civil state with me, submitting to the public authority under the same conditions. The public authority makes rights of possession explicit and secures them, and is thus a necessary condition for the fullness of human freedom.

Keywords: Kant, Legal Duty, Intelligible Possession, Permissive Law, State of Nature

Katarina Jukić, doktorandica na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. E-mail: katarinajukic247@gmail.com